

FELJTON Nana Palinić: »Riječka kazališta« (2)

KAZALIŠTE BONO-GERLICZI I PROJEKT TEATRA NOBILE

Nakon privremene građevine te nekoliko nerealiziranih prijedloga i projekata, Rijeka u razdoblju baroka, u drugoj polovici 18. st., dobiva i prvu pravu kazališnu zgradu, čija vrijednost prelazi lokalne okvire, budući da je prvi put na teritoriju Hrvatske riječ o posebno namjenski građenoj građevini, ne više adaptaciji. Giuseppe Bono, doseljenik iz Italije, 1764. g. podnio je riječkom Namjesništvu zamolbu za dozvolu da na vlastitom zemljištu sagradi kazalište u kojem će se o pokladama, a i u drugo vrijeme, moći prikazati neki dobar kazališni komad i priređivati javne krabuljne plesove. U zamolbi piše: »od kolikog je probitka za slobodnu luku da ima neko mjesto gdje se izvođenjem javnih priredbi mogu trgovci u dokonim satima osvježiti i za kratko vrijeme odahnuti od svojih tegobnih špekulacija«.

Ugovor s Bonom sklopljen je iste godine, prihvaćeni su svi njegovi prijedlozi, osim što mu je licenca odobrena na 20, a ne 30 godina. Kazalište je izgrađeno sljedeće godine, nakon što su srušene tri kuće na toj parceli. Nalazilo se izvan gradskih zidina, preko puta zapadnih gradskih vrata zvanih Augustinska vrata. Zgrada nije bila samostojeća, već je južnom stranom bila vezana sa susjednom kućom, a na zapadu je imala manje ograđeno dvorište s bunarom.

Iz planova, nacrti i sačuvanih opisa može se zaključiti da je zgrada kazališta bila točno trapezno oblika, uža na istočnoj, a šira na zapadnoj strani. Glavno pročelje prema trgu (istočno) bilo je dugo 24,3 m, sjeverno prema Ulici Stare voštarnice 11,8 m, dvorišna pročelje (zapadno) 27,7 m, a pročelje uz susjednu zgradu (južno) oko 11,4 m. U prizemlju su se nalazili ulazni prostor, blagajna, igraonica, kavana, spremišta, prostorije osoblja i uprave. Na 1. i 2. katu nalazilo se kazalište s gledalištem točnog oblika izduženog slova U, koje se blago širilo u zoni prema pozornici. Uz parter, kazalište je imalo 37 loža – 18 na 1. katu i 19 na 2. katu. Lože su bile podjednake veličine, osim centralne na 2. katu koju je koristio guverner i krajnjih uz proscenij, koje su koristili Magistral i vojni zapovjednik, general Wukasevich.

Pristupni hodnici zauzimali su sav prostor između loža i fasadnih zidova, a u jednom kutu nalazilo se stubište. Na pravokutnoj pozornici bile su klizne kulise – po pet redova sa svake strane. Ukupno je kazalište moglo primiti 300 gledatelja. Projektant kazališta nije poznat. U Rijeci u to doba djeluju arhitekti

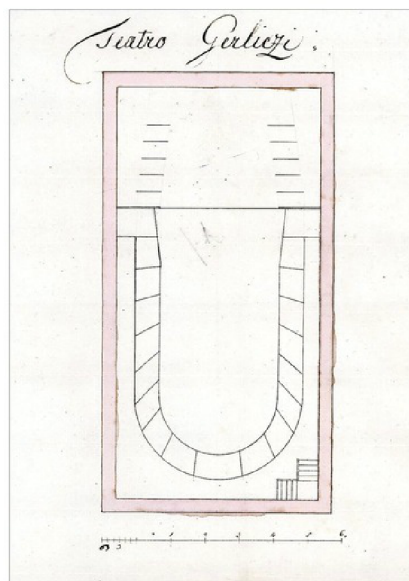
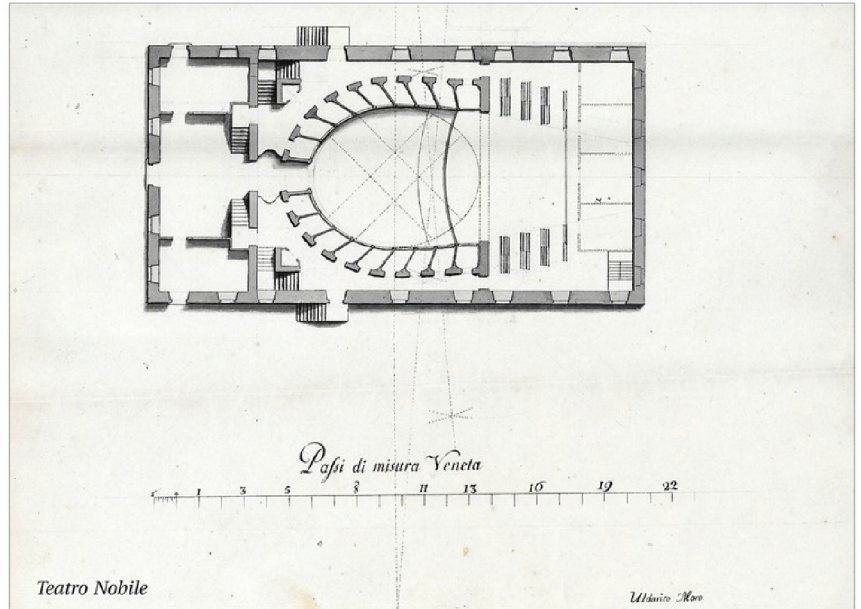
U zamolbi Giuseppea Bona riječkom Namjesništvu 1764. godine za odobrenje izgradnje prve prave kazališne zgrade piše: »od kolikog je probitka za slobodnu luku da ima neko mjesto gdje se izvođenjem javnih priredbi mogu trgovci u dokonim satima osvježiti i za kratko vrijeme odahnuti od svojih tegobnih špekulacija«.

Ignacije Hencke i Antonio De Verueda te inženjer Candido, ali je moguće i da je Bono kazalište izgradio po nacrtu nekog ranije izgrađenog kazališta ili za projekt angažirao stranog arhitekta.

Kazalište i njegovog vlasnika, međutim, zadesila je nesretna sudbina, jer je upravo kad je izgrađeno i trebalo započeti s radom carica Marija Terezija donijela Naredbu o zabrani svih hazardnih igara, bez obzira igraju li se za novac ili zabavu. Kako su igraonice bile bitan dio kazališta onoga doba koji im je osiguravao profit, Bono se obratio vlastima tražeći nadoknadu troškova i promjenu ugovora, ali se ništa nije dalo učiniti. Bono kazalište daje u najam, a 1769. prodaje ga pomorskom kapetanu Giuseppeu de Gerlicziju. Premda je od 1767., kad je održana prva kazališna sezona, kazalište postalo gradsko mjesto kulture i zabave, bez igraonice nije rentabilno poslovalo. Osiguranje kvalitetnih nastupa bilo je teško, a održavanje zgrade neredovito, stoga se već petnaestak godina kasnije javljaju inicijative za novim kazalištem.

Tako 1783., na poticaj riječkog posjednika Francesca Thiepolo, gradske vlasti naručuju projekt novog, reprezentativnijeg kazališta – Teatra Nobile. Projekt novog kazališta, koje je trebalo biti podignuto na Korzu, nešto južnije od postojećeg, izradio je 1784. g. arhitekt iz Veneta Uldarico (Ulderico) Moro, koji je prethodno projektirao i kazalište u Gorici. Kao uzor poslužilo mu je novosagrađeno kazalište Balbi u talijanskom gradu Mestre, koje je 1778. g. projektirao poznati mlitački arhitekt Bernardino Maccazzini.

Teatro Nobile zamišljeno je veće i reprezentativnije od Teatra Gerliczi, s komotnijim gledalištem i pozornicom, složenijom scenskom tehnikom i s više pratećih prostora. Iz sačuvanog nacrtu vidljivo je da je građevina zamišljena točno pravokutnog oblika, dimenzija oko 37,6 x 18,2 m. Bila je podijeljena u tri dijela: ulazni dio, auditorij i pozornicu. Iz središnjeg ulaznog vestibula ulazi se u simetrične dvije bočne prostorije koje imaju i posebne ulaze izvana (vjerojatno ložale), u pretprostor kazališta i parter, a iz vestibula vode i dva jednokraka stubišta na polukat. Gledalište ima oblik zarubljene elipse s 18 loža u visokom prizemlju i 19 na gornjim etažama. Između loža i fasadnih zidova nalazio se pristupni hodnik iz čijih donjih uglova su vodila dva kraka stubišta za gornje etaže, a postojala je i obostrana komunikacija s pozornicom. Iz hodnika su vodila i dva vanjska izlazna stubišta. Pravokutna pozornica imala je lučni proscenijski istak i ispred njega prostor za orkestar. Na

Teatro Bono-Gerliczi

pozornici su se nalazile klizne kulise – po tri niza četverostrukih i jedan niz dvostrukih s obje strane te središnja frontalna kulisa. Iz kulisa bile su četiri veće prostorije te još jedno stubište, za komunikaciju osoblja i glumaca.

Usporedi li se projekt Teatra Nobile s kazalištem Balbi, može se zaključiti da je Uldarico Moro usavršio predložak i, zahvaljujući svojem iskustvu, projektirao kazalište koje predstavlja kvalitetnije rješenje.

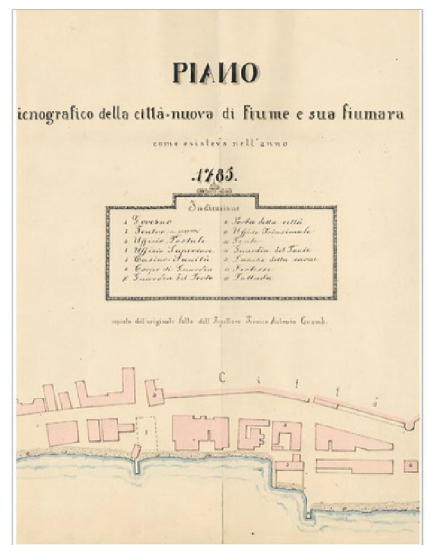
Nije poznato koliko je ukupno etaža trebao imati Teatro Nobile, budući da je sačuvan samo točrt originalnog projekta. S obzirom na kapacitet Bonovog kazališta i kapacitet Teatra Balbi, čini se logičnim da je trebalo imati barem tri ili, vjerojatnije, četiri etaže loža, tj. 56 ili 75 loža, odnosno kapacitet između 450 i 600 mjesta.

Nakon što je projekt kazališta prezentiran gradskim vlastima, Giuseppe de Gerliczi, kojemu je

bilo izravno ugrožen interes, započeo je inicijativu da svoje (bivše Bonovo) kazalište proda Općini. Ponuda za prodaju nije naišla na interes te je zamijenjena ponudom za zakup, koja je, uz neke izmjene, 1784. i prihvaćena. O daljnjoj sudbini inicijative o gradnji Teatra Nobile nema podataka, ali je sasvim izvjesno da je Općina uzveši u najam Bonovo kazalište izgubila interes za gradnjom nove kazališne

zgrade. Nakon što je upravo kazališta Gerliczi preuzela Općina, u njemu su se odvijale sve javne priredbe, a u vrijeme njihova održavanja bili su zabranjeni plesovi u gostionicama, pivnicama i drugim lokalima. Kazalište je bilo aktivno sve do 1805. i izgradnje velikog Adamićevog kazališta. Zgrada tada prelazi u vlasništvo Giovannija de Kertiza, a kasnije Antonija Zazanicha, koji je 1819. g. dograđuje i adaptira za stanovanje. Sredinom 19. stoljeća zgrada će biti ponovno adaptirana i pretvorena u »Hotel od zvijezde«, potom »Hotel od pošte«. Zgrada u kojoj se nekad nalazilo kazalište srušena je 1885., kad se regulira ulica Dolac i na njenom mjestu gradi Ženska osmogodišnja građanska škola (danas Sveučilišna knjižnica i Muzej moderne i suvremene umjetnosti).

U sljedećem broju Mediterana: »Adamićev (Gradsko) kazalište«

Ikonoografski plan novog grada Rijeke i njezine Rječine, detalj, autor Antun Gmamb, 1785. Pod 2 označena pozicija planiranog Teatra Nobile

Informacije o knjizi

Izdavači knjige Nane Palinić »Riječka kazališta« su Državni arhiv u Rijeci i Građevinski fakultet u Rijeci, a više informacija o knjizi može se naći na adresi: <http://www.gradri.uni.hr/hr/knjiznica.html>